Poštarina u gotovom plaćena.

VIJENAC

LIST ZA ZABAVU I POUKU

1923

GOD. I. BROJ 9.

UREDJUJU: DR. FERDO NIKOLIĆ I DR. FRANJO JELASIĆ

VIJENAC

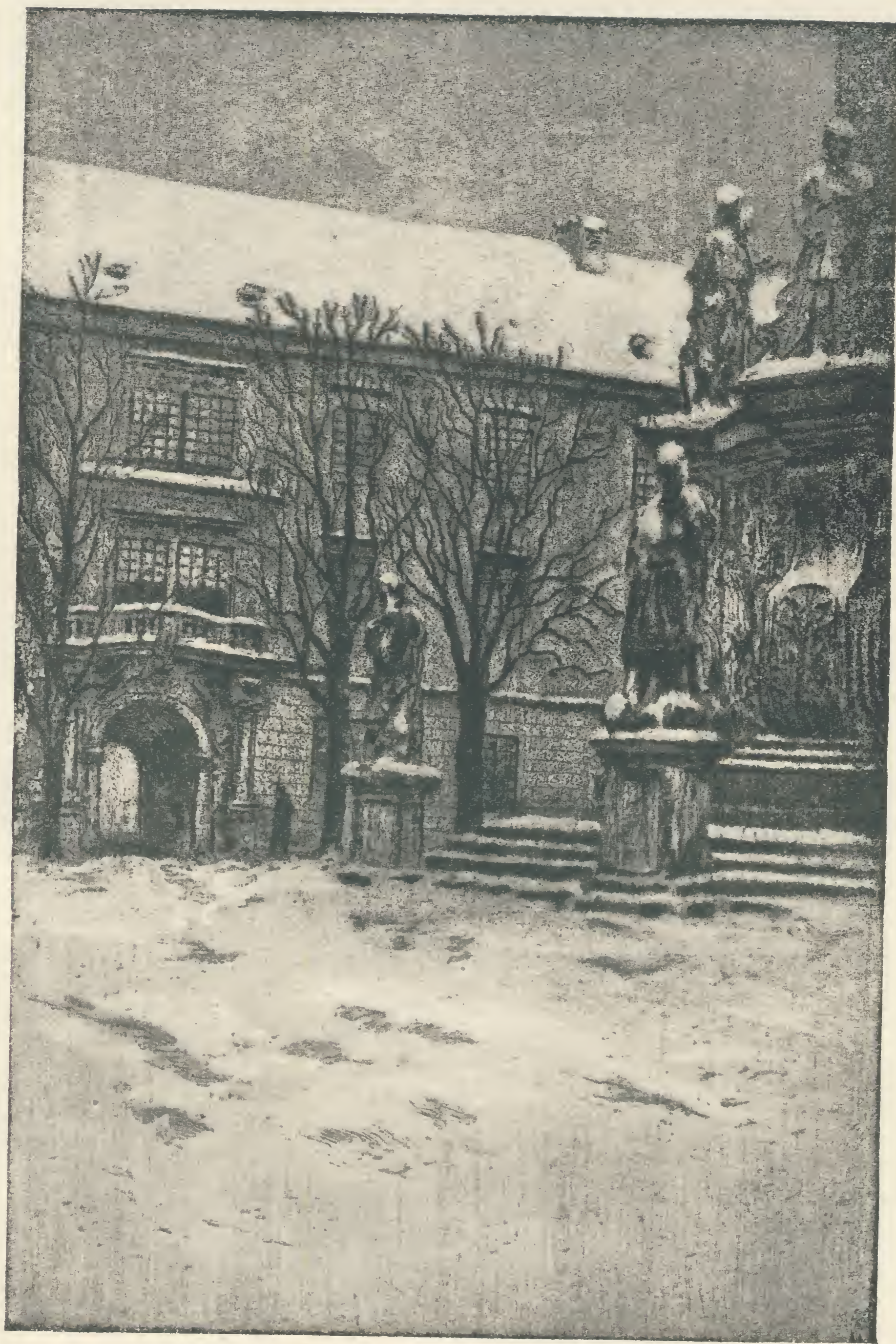
GOD. I. LIST ZA ZABAVU I POUKU BR. 9.

SADRŽAJ:

Vijenac izlazi jedamput nedjeljno. Cijena mu je mjesečno K 60.—. Pojedini broj stoji K 20.—.

Novac se šalje Poštanskom čekovnom zavodu u Zagrebu za upravu »Vijenca« na broj 34649.

Rukopisi se šalju dru. Ferdi Nikoliću, Zagreb, Medulićeva 30/I. ili dru. Franji Jelašiću, Zagreb, Matica Hrvatska.

BRANKO ŠENOA: OSIJEK, GENERALAT

GOD. I. U ZAGREBU, 27. VELJAČE 1923. BROJ 9.

MATIJI GUBCU,

HRVATSKOM HEROJU

(O TRISTAPEDESETOJ GODIŠNJICI NJEGOVE MUČENIČKE SMRTI.)

NA granitnoj hridi
Čovječanskih prava,
Kô gorostas silni
Ponosno se digo,
Vitlajući snažno
Barjak bojnih slava,
Na osvetu čitav
Narod je podigo.

»Za slobodu zlatnu i zator tirana!«
Orila se jeka mrtvih naših gora,
Vrh dolina cvjetnih, brda i poljana,
Nav'ještajuć rodu, da mu sviće zora.

I on stupi prvi
Sred gomile svijeta
Oružana srpom,
Koljem i handžarom,
Dok na njega srnu
Tuđa sila kleta,
Da s užasa kruta
I Zemlja protrnu.

I proteče krvca, sveta krvca vrela
S mučeničkih grudi hrvatskoga roda,
Al krv nije svela i još se rumeni:
Iz nje niče rodu zlaćena sloboda.

Uzvitla se barjak
Slobode visoko,
Al ga kleta sila
Na zemlju obori
I snjom klone Gubec,
Klone sivi soko,
Al mu plamen srca
Još u rodu — gori . . .

Na tronošcu junak zažarenom stade,
Usijani vijenac čelo Mu izgara,
Al s lomače krute, ko sa sv'jetlog trona,
Hrvatskome rodu jošte progovara.

Progovara glasom
Proročanskih snova :
»Čuvaj, rode, grudu
»Rođenu i svetu
»Natopljenu krvlju
»Tolikih sinova,
»Ne daj preko praga
»Dušmaninu kletu !

»Budi svoj na svome na zator tirana,
»Uzvitlaj visoko zastavu slobode,
Jer gle zora boljih i sretnijih dana,
»Osviće i tebi, mučenički rode.

Stj. Ilijić.

RASTANAK

KAO paž do nogu Kraljice svoje ležim
i s puno čežnje tek pogledom pitam :
»Zašto me mučiš ?«

Ko rob pred strogim Gospodarom svojim
ja drhćući stojim i nečujno šapćem:
»Još Te uvijek voļim!«

Kao velik grješnik pred Oltarom klečim
Za ljubavlju Tvojom očajnički vapim :
»Vrati mi je, vrati !«

Zvonimir Unukić.

BRAK MALE RA

ROMAN IZ OBIČNOG ŽIVOTA U VELIKO DOBA.

Napisao SLAVKO JEŽIĆ.

6.

PRIČA O PJESNIKU, KOJI JE TRAŽIO SREĆU.

»... Ljubavi moja, željo moja nedostižna!«...

Nagnut nad stolom, uz malenu svjetiljku, užarenih lica i sjajnih očiju, pjesnik je pjevao pjesmu čežnje i ljubavi. U zvonkim se stihovima čuo i žubor potočića i pjesma slavuja, osjećao se miris gorske šume i dašak proljetnog vjetra, vidjela se skromna potočnica i ponosna magnolia, srebrila se sjajna mjesečina i zlatilo se žarko sunce — drhtalo je zaljubljeno srce i treptila bolna, čeznutljiva duša.

A kad je prelijepa pjesma bila gotova, kanula je pjesniku suza na papir, i suza je bila ljepša nego pjesma.

Onda je odnio pjesmu N j o j z i. Bojao se jako, jer dosad joj se nijedna pjesma nije toliko svidjela, da bi mu poklonila ljubav. On joj je u pjesmama uvijek pružao samo s r c e svoje, no ona je htjela njegovu s l a v u. A On je mislio, da će mu te pjesmice, koje su bile krv njegove krvi, donijeti slavu. Ali uzalud se lomilo srce pjesnikovo, ljudi su prezirali bol, smijali mu se, i slave nije bilo.

Kad je pjesnik donio pjesmu Njojzi, Ona je osjetila suzu, koja je rodila pjesmu, i suzu, što se iz pjesme rodila — i bilo joj je drago. Obradovala se i dala je pjesniku cjelov.

Prvi je puta osjetio cjelov žene. Cjelov, kome nema kraja, u kome titraju svi nervi tijela i svi trzaji duše; gdje se predaje jedno tijelo drugomu, gdje se pretače jedna duša u drugu; razum staje i gubi se svijest, a ostaje samo veliki, duboki osjećaj ljubavi.

Pričinilo mu se, da sada istom znade, što je ljubav, i sve, što je dosad napisao, učinilo mu se blijedim prema osjećaju, koji mu se uzbudio u duši. Zaista, ljudi su imali pravo, što su se smijali njegovim pjesmama. Nijesu mnogo vrijedile, sada će on tek da ih stvori, što će vrijediti.

Opet je sio i mislio o Njenom cjelovu, i želio, da joj u pjesmi pokaže, kakav je velik bio njegov osjećaj. I riječi su padale na papir, ali sve te riječi bile su bez snage. Ništa nije bilo tako veliko i jako kao njegova ljubav, i nijedna mu se pjesma nije svidjela. Pisao bi i napisano opet raskidao, i opet bi pisao i opet kidao. Bio je jako nesretan.

Nujan i pokunjen došao je drugog dana k Njoj... Ona je čekala pjesmu. Pjesmu, koja bi nadmašila sve pređašnje, pjesmu najveće ljubavi, pjesmu nad pjesmama...

A pjesme nije bilo. On bi joj rado kazao, kako je njegova ljubav veća, nego ikada, da je veća od riječi, jer nadmašuje shvaćanje ljudsko. Ali On nije znao govoriti, nego u pjesmi, a pjesme nije bilo. Ona je čekala na pjesmu, da vidi, što njezina ljubav za Njega znači; željela je pjesmu, jer ona mu je imala da donese s l a v u — a pjesme nije bilo.

Zato ga je hladno odbila.

Pjesnik je stisnuo zube od boli i otišao kući. Tamo je spalio sve pjesme svoje, izvadio je srce svoje i spalio ga skupa s pjesmama. I gle! Suze je ronio, dok su pjesme gorjele, a kad je gorjelo srce, suza više nije bilo!

Onda je pokupio pepeo svojih pjesama i srca svoga i zakopao ga u vrtu kraj kućice.

Zatim je pošao u svijet, da traži S l a v u. A sad mu je bilo lako, kad nije srca imao. Nije osjećao boli niti samilosti, — u njemu je jedino gorjela neutaživa čežnja, da se vine do zvijezda, da zasja njihovim sjajem. Vjerovao je, da će onda biti sretan, kad bude kod zvijezda slušao uzdahe zaljubljenih srdaca, smiješio im se s visoka i podrugljivo, i pripovijedao njihove uzdisaje dalje u vječni, beskrajni svemir. A njegovo srce ne će uzdrhtati, jer ga je iščupao iz grudiju i zakopao tamo dolje, daleko, u starom vrtiću — On će biti uzvišen nad sve čovječje i pripadat će nebesima. Ne, njegovo srce ne će više trpjeti boli, koje se toliko bojao, jer bol je najveći neprijatelj sreće — i zato se žurio k zvijezdama...

A put do zvijezda je dalek. Žurno se penjao uz brijeg i čvrsto je vjerovao, da će tamo na vrhuncu među zvijezdama, ugledati S l a v u. Tamo počinje sreća, tamo prestaje bol. Tamo će zauvijek uteći ovoj dolini suza — bit će visoko i bit će velik. Onda će ga O n a ljubiti.

Išao je, i bilo mu lako. Prije, dok je srca imao, i mrav bi mu se bio ražalio, na kog bi iz neopreza stao, a sad je nemilosno gurnuo i čovjeka u bezdno, ako mu je sprečavao prelaz preko brvi. I puno je lešina ležalo podno njegovih nogu, kad se uspeo na vrhunac brijega, gdje ga je, okružena treptavim zvijezdama, čekala S l a v a.

Došavši gore On joj se pokloni, a ona ga zaogrnu grimiznim plaštem, ovjenča zlatnim vijencem i posadi ga na biserima i draguljima optočeno prijestolje. Sunce je lomilo svoje zrake na njegovu

vijencu, koji se raskošno krijesio i mogao se vidjeti iz silnih daljina. Bio je moćan i slavan; svi su ljudi dolazili, da ga vide, da mu se poklone, i svi su mu se divili. Svi su bili strašno mali i podli, svi su ga hvalili, svi su se natjecali za njegovu milost.

Ali On ih nije vidio. Njegovo je oko iskalo samo Nju, zbog koje je težio za Slavom. A Ona je, čuvši što ljudi govore o Njemu, došla je i stajala je podno brijega, a oči su joj sjale. Sjale su od sreće i milja, jer njezin je san bio ispunjen. Kad ju je On očima našao, zapovjedio je ljudima, da je smjesta dovede k njemu. A oni pohrliše kao divlji, da ispune njegovu zapovijed i polomiše si noge. I brat je zabô nož u grlo bratu, štono je prije stigao do Nje, jer mu je bio zavidan za milost, koju bi stekao, da je dovede k Njemu. I ubivši brata prihvati je i na rukama ponese do Njega, na vrhunac brijega. A Ona nije znala, da je nose bratoubilačke ruke, Ona nije ništa drugo znala ni osjećala, jer ona je vidjela samo Njega.

I kad ju je bratoubica položio pred Njegove noge, nije On vidio, da su je krvave ruke nosile, jer On nije vidio ništa drugo, nego samo Nju.

Tada ustane s prijestolja, pokloni se pred Njom i poljubi joj ruke. Zatim posadi Nju na svoje mjesto, ogrne je svojim plaštem, skine zlatni vijenac s glave i ovjenča njime plave Njene kose. A sunčane se zrake lomile i ljeskale na vijencu i lahor se sigrao Njenim uvojcima. Bila je divna.

On je kleknuo pred Njom na koljena i gledao joj plave oči, i nije vidio ni zlatnog vijenca slave, ni kovrčavih pramova, ni drhtavih usana — ne, on je gledao samo sjajne Njene oči i iskao u njima Ljubav.

Ali Njene se oči sjahu i gledahu u dalj. Njega više nijesu vidjele. Zaslijepila ih Slava i zaboravile su na ljubav. Uzalud joj je on cjelivao ruke, bile su mrzle kao led ; uzalud ju je gledao očajnim očima, kad se u njima nije više suza caklila; uzalud joj je dovikivao ljubavne riječi, kad u njima nije drhtala bol — jer u Njega nije više srca bilo.

I s grozom zamijeti, da je cijeli život proigrao, jer nije sreća u slavi, nego u ljubavi. I samo ona slava, što je ljubav izgradi, ima čvrste temelje ; samo ona slava, do koje si puna srca došao, čini sreću. A on je svoje srce sadržao — zbog Nje! . . .

Kao bjesomučnik surva se niz brdo dolje i poleti u daljinu. Daleko, daleko; tamo, gdje je nekoć prezren i malen puno srca imao, puno ljubavi. Tamo k onoj kućici, gdje je kraj male svjetiljke zvonke stihove kovao, gdje je osjećao bol — tamo, tamo je hrlio — — —

Ali kad je tamo prispio, kućice nije više bilo. Kad je bio došao do vlasti, dao ju je porušiti, jer nije imao srca, i nije htio da ga sjeća na vrijeme, kad ga je imao. Ničega više nije bilo osim drača, koji je zarastao vrtom, u kom je on nekoć njegovao ljubljeno svoje cvijeće. I pođe da nađe grob, u koji je zakopao pepeo srca svoga i pjesama svojih. Dugo je iskao, dok ga je našao. No gle čuda ! Dok je cijeli vrt obrastao dračem i kukoljem, na grobu njegova srca nikla je stabljika ružina. Lijepa, zelena stabljika, lisnata i trnovita, ali bez cvijeta.

Očajan kleknu na grob, u kom je ležala zakopana sva sreća njegova. I uze ljubiti trnovitu ružu, rastrgnu košulju i privine trnje grudima, u kojima nije bilo srca. Sav se izranio; krv je pokapala zemlju i ružino trnje, ali on nije za to mario. Ni za šta nije mario, samo je htio da opet osjeti srce svoje, bol svoju i ljubav svoju. I kad je trnje tako pritisnuo grudima, da je probilo kroz njih unutra, tamo gdje je nekoć srce bilo, osjeti neizmjernu bol, proplače i onesvjesti se — — —

A ona je tamo, na visokom vrhuncu, u taj čas osjetila, kako ju je nešto ubolo u srce, i okrenula se prema strani, otkud je dolazila Bol. I tamo daleko, u zapuštenom vrtiću, opazila je pjesnika gdje kao mrtav leži, a u rukama mu ruža, što se rascvala, kad je na nju pala suza Njegova. I ona osjeti, kako sve više u Nju ulazi Bol, osjeti, kako joj se sjajne oči ovlažuju suzama, i ustade s prijestolja. Sjeti se, što je pjesnik za Nju učinio, sve, sve samo za Nju, i duboka Ljubav navre joj u srce, prognavši iz Njega Bol. Naglo zbaci plašt s ramena i zlatni vijenac s glave, te na krilima ljubavi pohrli k pjesniku. Ne mari, da su joj zlatne cipelice propadale u blato, da joj se o svilene haljine zadirao oštri glog, da su joj teške vjetrušine mrsile kosu, — Ona nije ništa osjećala, ništa vidjela, samo Njega, koji ju je toliko ljubio, da je zbog Nje srce svoje sažgao, zbog Nje Slavu stekao i zbog Nje eno mrtav leži među korovom, s ružom Boli u ruci.

Kao bez duše dohrli do Njega, baci se u suzama preko Njega i obaspe ga cjelovima. Najljepše mu je riječi tepala, malim ga je ručicama dragala, mekim usnama cjelivala, vrućim suzama škropila. A kad su se suze dokotrljale preko Njegova lica i grudiju do mjesta, gdje je nekoć srce bilo, gle ! — srce je bilo na mjestu i stalo je kucati! On otvori oči i ugleda Nju, kako kleči kraj Njega, a oči joj kroz suze sjaju od beskrajne, predatne ljubavi. I nasmiješi se od sreće, da je opet našao svoje srce i ljubav svoju.

I zagrliše se u ljubavi i spoznaše, da je veća Ljubav od Slave, i da se Sreća rađa od Boli, i da Sreća ne postoji izvan nas, nego u srcima našim. —

(Nastavit će se.)

KONTRABANDIERI*

Napisao LOVRO DOJMI pl. DELUPIS

AHRUPI zapjenjeni val. Krma se uzdigne ko pero.

— »Bijes vas odnio!«

Onda bijes navali, štrcne, zadrma lađom i poleti hropteći dalje, da juriša na obalu.

— Već mi je dojadilo ... to je pasji život —«

»I meni, Boga mi« — reče Kotle — »ovo nam je već treći dan. Nikad mira, a eno sad može najednom s kraja bum, bum ... pa da se svališ ko sidro u more za hranu ribama ...«

Zamahne ljutito glavom, pritegne malo škotu k sebi, stisne ogromnim šakama kormilo i zašuti gledajući preko prove.

Maištral. Kod Ravnika valovi buče i tvore bijeli obruč pjene svud oko hridina. U zaljevu, što ga tvori taj otok s poluotokom Rukavcem i kopnom, površina je samo malo nakostrušena i more od toga prima prelijepu modru boju. Vjetar na mahove navaljuje s uvalica i dolina i svojom brzom rukom gladi površinu mora. Na čas iščezne, pojavi se hitro na drugom mjestu, u drugom pravcu pa onda opet bjež, bjež ...... i nestade ga.

Nema glasa, osim onog vjetra i mora, što dopire s Ravnika. Huči dubokim glasom. Čas jače, čas tiše na mahove se pričinja ko da iščezava, kad najednom se eno javi u još jačem tonu, tako da čisto raspoznaješ srdžbu kolosa, što se krše o hridine i onda zatutnje u podmorskim jamama, da cijeli zaljev ozvanja i drhće od straha, a ljudima se srce steže...

Opet..... Huuuuu.....! Huuuuu.....!

To su đavli!

Ali u zaljevu je mir. More se smiješi i lagano poprima boju zapada, što sve više i više blijedi od umora.

Onda najednom zaori iz sela glas. Netko je pjevao. Pjev je išao zajedno s vjetrom i gubio se u halabuci valova kraj Ravnika. Oni su urlikali ko zvijeri od srdžbe ... Tko to hoće da nas nadvisi?... Čovjek? ... Ha ha ha!

To su đavli!...

A Đon na provi i nehotice uzdrhta od tog smijeha i neko ga zlokobno čuvstvo zgrabi.

»Kotle ... zar nisi čuo ... a?

Ma šta?«

»Nisi čuo, kako se netko zadrečio s Ravnika?«

»Ne budali ... tikvo!«

»Boga mi čuo sam čisto glas kao u pokojnog meštre Ive —«

Opet se odazove isti jasni glas s pučine i Kotla kod toga nešto zazebe u srcu.

»Ti uvijek nešto čuješ ... Đon!«

Đon stade mahati glavom, a onda legne na škaf prove, i poče se moliti za dušu pokojnog meštra. — Eto istina je, što ljudi za nj zbore, da mu se duša skita po otoku, ta njegova škrta, tvrda duša.... i eto sad je đavli gone po valovima .... Eno, jasno je ko dan ... to je njegov glas, što se od muke dreči i urliče .... On se pobožno triput prekrsti i nasloni glavu na tvrdu, mokru dasku.

Lagano, lagano mu se spustiše vjeđe na umorne oči. U glavi mu se stadoše redati slike patnja, muka, neprospavanih noći u vjetru, mokrini u strahu i muci. Tri se već dana gone, lome, kradu među sikama, grebenima i otocima i sakrivaju se u najzabitnijim ulicama, kud samo ribe zalaze ... a sve za to par dinara... »Vrag odnio sve skupa, ovo mi je zadnji put, tako mi Boga!...« Sjeti se onda noći u Splitu prije odlaska, nakon što su ukrcali duhan i brašno. Sjedili su i pili on i Kotle u krčmi. Zahvatilo ga bilo neko silno ugodno čuvstvo. Htio je svė da ljubi, grli i da svakoga sretnim veselim vidi. A Kotle je sjedio mrk, mrk, crn, dlakav ko jarac. I pričinjao mu se pravim pravcatim jarcem, samo što su mu još falili veliki rogovi. Bilo mu je žao, što ne može da ih pribavi, pa da mu ih onda natakne na čelo ... »O moj Kotle, alaj bi to lijepo bilo, da imaš rogove ... a?« ...

A Kotle se onda po prvi put nasmijao, da se sve potreslo. Svi su ga stali gledati i svi onda udariše u smijeh ... Svi ... i dvije cure, što su bile unutri...

Onda mu se najednom pričinilo, da mu rogovi zbilja počinju lagano da probijaju čelo i rastu ... rastu prama njemu.

O kako se on ono smijao! Kosa, brada, brkovi se smijali, tresli se, dizali se i spuštali ... Ho, ho, ho. Ali za tim nestade priviđenja i gle rogovi živi, koštani rogovi pojaviše se ko male dvije kvrge na njegovu čelu ... Ma je li moguće ...?

Eto ih ... eto! ... I oni stadoše sve više rasti i rasti.

— »O Kotle ... Kotle ... jarče, jarče, rogovi ti rastu ... Zar ne vidiš? ... Ha ha ha! ... Eno rogovi mu iz kosti rastu ... ljudi ... držite ih molim vas... držite ... probost će me.«

I jarac se smijao, smijao, da će puknuti, i svi se naokolo smijali i gledali u njega ... i one dvije debele djevojke s razgaljenim prsima i izazivnim pogledom. A kako mu se samo brada tresla! Bože moj!

* Kriomčari.

Onda rogovi upraviše svoj rast ravno prama njegovim očima . . . Oo . . .

— »Hoće da me oslijepi . . . jarče . . . čekaj . . .« a rogovi opet sve bliže i bliže. Hladan ga znoj oblio. Sve se stalo vrtjeti naokolo, sve se stalo nekud dizati, miješati, prevrtati . . . Rogovi se bliže i bliže.

— Đavle . . . đavao si ti, ne jarac . . . ne!«

Ugleda čašu pred sobom.

— »Čekaj, čekaj vraže . . . vidjet ćeš, tko sam ja . . .«

Maši se grozničavo za čašom. Zgrabi je. Vino se razlije i prosu po hlačama . . . u tom čašu osjeti, kako ga stisnula neka grozna, gvozdena šaka . . . Zaori prasak. Ode čaša u sto komada. Okrene se i opazi dva svijetla, đavolska oka . . .

I Đona najednom spopade studen po cijelom tijelu. Trgne se.

Lađa je već zakrenula bila za vrškom Rukavca i sva se stresla od bubnjanja floka. Bum, bum, bum . . . Marš . . . marš! . . . Ko da ide cijeli bataljun vojnika.

BRANKO ŠENOA: ZAGREB, MESNIČKA ULICA.

— »Što ćemo za večeru — Đon?«

— »A što ćemo . . . kruha i slane ribe.«

Opet šutnja. Rt se približavao. Za njim su virili krovovi kuća. U daljini negdje zakričaše galebi otimajući se za plijen. A izvana se orio onaj uvijek isti paklenski šum. Već se pokaže pusto žalo. Nekoliko se levuta prebacivalo na sidru. Đonu srce zakuca od radosti gledajući tu njihovu veselu igru kraj željena kraja.

Sunce se lagano spuštalo k moru.

Najednom doleti oštri zamah s kraja. Jedro zakoleba, prova se skrivi i nešto okrene. Flok opet glasno zabubnja. Đon se nekako uzbuni i htjede da ustane, ali najednom spazi na žalu dva čovjeka . . . Drhtne od glave do pete i ostade ko prikovan na daski. Pričini mu se ko da će prova u more upasti i oni svi skupa s njom utonuti u bezdan.

— »Kotle . . . Kotle . . . tako ti majke, rođene, eno ih . . . eno ih . . .«

Ne izreče. Zaori oštri, jaki hitac . . . Piffff! . . . Zazuji nešto u zraku . . . On se ko mačak hitro prigne, skokne i sakrije pod škaf.

— »Kotle . . . Kotle . . . propadosmo! . . .« Ruke su mu i noge drhtale.

Vjetar s kraja ljuto zamahne. Jedro samo škljocne i prova se u tili čas okrene. Flok zatreska, da je sva lađa zadrhtala. Iz daljine, tamo izvan rta nešto strašno zaurliče. Đonu zastade srce od straha, a Kotle je na krmi međutim radio. Lice mu problijedi, oči zasjaše, a mišići se nategnuše.

— »Kotle . . . Kotle, što to činiš?«

Okrenuvši provu prama pučini, zaleti se lada ko pic* prama Ravniku. U to zaori prasak. Sav se zaljev odazove. Opet nešto zlokobno zazuji u zraku, ali sad sasvim u blizini . . . Fiiiiiiij . . .! . . .

Ne prođe čas, a onda opet piffff . . . paffffff . . . a za ovim ubode te u mozak ko iglom onaj ne-

* Veoma brza riba.

sretni fiiiiiiij ... Nešto se oštra zabode u more, da je sve štrcnulo oko lađe, a nešto opet udari o bok, da je odmah škvrcnuo komad drva.

I lađa stade juriti ko ranjena zvijer, a ako nje ognjene ptice pišteći i žviždeći Galebi pobjegoše strašno se krivedći u daljinu prama Ravniku

Piffff ... paffff ... pafffff ... fiiiiiij ... ozvanja cijeli zaljev.

— »Kotle ..., tako ti Boga, kuda to idemo?«

Nitko ne odgovori. On se još jače zgvrči pod provom, a u ušima mu sve zvučilo od ognjenih pozdrava s kopna.

Najednom zaoriše u isti čas dva hica. Netko zajauknu i odmah zatim začuje se gluhi pljusak ko a je neko tijelo u more palo ... Zapušteno jedro zalomata ko pogođena ptica krilima; Lađa se nagne do ruba, napije mora, onda se opet uspravi, zastane za čas, pak se prepusti sili mora i vjetra ...

Užas spopade Đona pod provom.

— »Kotle ... Kotle ...« i riječ mu zastade u grlu. Lađa jurne s vjetrom u boku prama kamenju kopna, a u valovima se već daleko od nje pomoli glava s raskuštranom kosom i izvrnutim očima. Valovi se preko nje prebacuju, gutaju je, ali ona opet isplazi van ko lik kakve morske zvijeri. Zatreska ponovno dvostruki prasak i najednom se ona trgne, mišići se na njoj grčevito stegnuše, oči iskočiše, zatim zamahnuše dvije ruke u pjeni i glava jurne naprijed. More skače strmoglavce, prelijeva se, diže je, spušta je, pljušti u oči, usta, nos. A sve naokolo kriči od mahnitog veselja ... Ha, ha ... badava sve ... naš si, naš si! ....

U glavi se sve izgubi. Ne ostade nikakvog osjećaja, nikakve misli, ništa do li čuvstva groze i smrti. Ognjene zmije viju se dalje zviždeći nad glavom, a po koži stadoše se dizati zmije studeni. J bedru zače vatra i stade se dizati prama grudima. U ustima gorčina, a pod nogama nešto, što se ne da opisati, neko grozno čuvsto lebdenja, bezdna. Onda najednom ko da ga silna neka hobotnica zakvačila svojim kvačilima za noge i vuče, vuče dole, u dubinu, gdje mrak među hridinama vlada. U glavi mu tuklo, ko da ga tko mlatom bije. Usta se skupiše, da vape milost, smilovanje Sila, ali grlo ne htjede da posluša, i pogled se izgubi u pustoši i bijesu vodenih masa. U mozgu zatitra najednom blijeda neka slika ... Đon ... Đon ... o Bože! i okrene se. U daljini ugleda svoju lađu, gdje sjaji u zadnjim sunčanim zrakama. Jedro se prebaciva, flok još uvijek bubnja. Ori se jasno njegov glas: bum, bum, bum ... ko da ide vod vojnika ... Ali njega nije bilo, ko da ga je more progutalo ... Krovovi se kuća za rtom još sjaje ... O sunce, sunce božje! Pa opet se sve smiješa i izgubi. Ruke i noge same se grčevito trgoše i nastade bespomoćna, strašna borba čovjeka i Sila ...

Stotine se hiljada valova urotilo i iz daljine ore se glasovi juriša, poruge i hihot ... Pa onda nahrupiše. Uhvatiše ga za grlo i dave ga ... Ha, ha! — Žuč se razlije. Odjeća mu sapinje tijelo i tišti ko olovo mišice. Nedaleko zagrakta nešto i strjelovitom brzinom prosu se vodeni slap. Glava utone i nastade mrak ... Sila ga opet izbaci van i u tom času ga užas oblije. Opazi, kako je za rtom kraj sela izjurio crni levut, a u njem dvije cijevi s bajunetama. Karabinijeri! ...

I ko da mu je električna struja pobrzala cijelim tijelom, osjeti najednom snagu. Pesti se stisnuše. Oči skočiše, zubi sudariše jedan o drugoga. Uspravi se, skoči ko dupin i zavitla svom snagom svog ogromnog tijela, da se sve oko njega zapjenilo.

— »Ne će me živoga, tako mi blažene Gospe!« Iščeznu sve iz njegove glave, a ostade samo jedna, jedna želja, jedan osjećaj. Oči se uprle u kamenitu obalu ...

Sunce se sakrije za brdom. Po moru se prosu ozbiljni, mrki dah osamljenosti i tuge, a s pučine se diže jedan lijepi, okrugli, bijeli oblačić sa svijetlim crvenkastim rubom. Dođe, zaustavi se za čas, pa zaplovi i zaroni za brdom.

Vjesnik maištrala!

Vjetar s kraja nosi tužno blejanje koza, što se vraćaju s mršave paše u selo.

Sve se stade spremati na počinak, a u zraku zatitra neki zadah sjetne osamljenosti predvečerja.

* * *

Val baci njegovo tijelo na ravnu ploču kraj hridine i ono ostade ko mrtvo ležeći. Prsa mu se jedva dizala.

A! zaurliče iz daljine preko valova gromoviti glas: — Ne puštajte ga ... ne puštajte ga ... i prosu se preko vodenih bregova. Pobjesniše, zapjeniše se jurišne kolone i surnuše hropteći, pišteći, vrišteći ... On se trgne i zgrabi obim rukama za kamen. I eto strovali se prva kolona ... Žuč se razlije preko njega. Osjeti silnu studen. Udovi mu se ukočiše. S kose mu stade curiti voda u otvorena usta. Skršio se prvi juriš u milione dijelova, ali eto već drugog ... Zaurlaše zapovijedajući glasovi na smrt ... Jeza ga zgrabi i skupivši svu snagu skoči i sakrije se u pukotinu za velikom hridinom. Onda stade lomot, treska, vika, uzdisaji, jauk, zapomaganje ranjenih, smrvljenih valova ... Tama ... i on klone na mokri kamen ... Malo pomalo stade mu se vraćati svijest i ko u nekoj neizmjernoj udaljenosti pojavi mu se slika lađe, valova, bajuneta i zazuji mu u ušima onaj zlokobni zuj, što mozak probija.

O Đon . . . Đon! Čuješ kako vjetar spominje njegovo ime?

A more se s Ravnika još uvijek dreči i čuje se dobro, kako njegov ha, ha, ha prelazi u hu hu hu... To su đavli!

Imao je pravo Đon . . . i sjeti se najednom, kako ga je ono zapitao: »Kotle, zar nisi čuo . . . a?« Pričini mu se ko da je netko spomenuo na glas njegovo ime i sav zadrhta.

O Đon . . . Đon!

Osjeti se zapuštenim i silno bijednim ko još nikad u svom životu. Studen ga stade tresti. Mokrina mu ulazila do u kosti, a u bedru mu rana palila. Sva mu se uda ukočiše, u glavi se pak nešto ukrutilo ko da se okamenio sav mozak. Svud je kamen i povrh njega i oko njega i u njemu, a tamo dva koraka dalje lomot, lupa, hihot valića i grohot vodenih masa.

I sve se to sad najednom promijenilo, sve je to sad nekud drugačije zvučilo. Iskrsnuše neki novi dosad nepoznati glasovi, što prijete i strah u kosti utjerivaju. I same klisure poprimiše novi lik, postadoše neke grozne utvare i prikaze.

O Đon . . . jadni Đon!

Najednom se začuše koraci. Sav se strese, a pred očima mu se spusti magla . . . To su oni! . . . Stisne se još jače u udubinu i savije u klupko. Krv oživi i srce jače zakuca. Stade prisluškivati. Ništa! . . . To topče pod hridinama.

U mozgu sve zatitra, uspravi se, podigne glavu i oko mu se zaustavi na tamnom nebu s hiljadama lijepih, sjajnih zvijezdica. One su veselo, sretno titrale u visini, ko da mu nešto milo namiguju. Glava ostade tako, a u srcu se najednom nešto smekša. Prsa se raširе . . . onda se glava opet spusti na mokra prsa, oči se stisnu i suze potekoše niz lice.

O vi zvijezdice, vi ste to, vi koje ste mi u dugim noćima kraj kormila pričale o dalekim, lijepim krajevima . . . vi koje ste me tješile i put mi pokazivale . . . U glavi najednom ko da se kamen otopio. Krv plane i on ustane, pa se ko duh stade lagano oprezno verati uz hrid. Pogled mu pane na široko, uzburkano, tamno more, a onda podalje na crnu obalu prama rtu, gdje se u visini jedva zamjećuju okrajci brda. Hladni noćni vjetar udari mu u obraze i pritisne vlažnu odjeću uz zamrzle, otvrdnute udove, da su ga odmah srsi od glave do pete prošli. Ali to je sad bio onaj isti, poznati vjetar, njegov prijatelj i drug. On mu je nosio glasove i riječi iz daljine, riječi čežnje i neizmjernosti i tješio ga svojim vlažnim zadahom. Nema glasa živa stvora, samo vječne Sile oko njega nastavljaju dalje svoju igru.

Najednom mu se pričini, ko da se u daljini nešto zaiskrilo. U čas se sagne i zaustavi dah . . . Ništa!...

Skoči opet i stade se verati uz hridine i gromade oko poluotoka. Misli mu se zaustaviše, a svega zaokupi samo jedna neizmjerna, silna želja:

— »Ne će me živa, tako mi Gospe Velog Sela! . . .«

I prolazili su časovi ko trenuci, dok se verao, dizao, sklizao i padao po oštrom kamenju obale... Valovi mu se pod nogama poigravali, skakali, pljuštali, vjetar mu pjevao u ušima, zvijezde ga s neba gledale, a on je bježao, bježao, bez odmora, bez stanke . . .

Zagreb, 8. II. 1923.

SVE PROLAZI

USRED vrta stoji ruža
Krasna ona jeste sva,
Te ljepote njene ne će
Lako shvatit oka dva.

Ona već je više dana
Kraljica u cvatu svom,
Nema ljepšeg od nje cvijeta
U čitavom vrtu tom.

Al' pade kiša, huji vjetar
I oluja nosi snijeg,
Te već hladna jesen svuda
Prostire svoj mokri stijeg.

Nježne latke otpadoše
Sa stabalca njezinog,
A prvašnje od ljepote —
Nema ništa baš od tog.

Gdje stajaše ona lijepa
Tu sad stoji grmić crn,
A priđeš li malo bliže,
Ubost ćeš se još na trn.

To je sudba naša kleta,
Da svak' mora biti star :
Tim je gore, jer pod starost
Odilazi svakom čar.

Antun Petković.

MARIJA MAGDALENA

DRAMA U TRI ČINA S EPILOGOM

Napisao FRAN GALOVIĆ

(Nastavak)

Treći mladić

(okom u oko):

Već planuše joj oči. — Sad će pasti
Sa snježne puti velo srebrno,
I vidjet ćemo namah, u suncu,
Što mjesečina gledala je dosad!
Već dršću usne žeđajući mahnit
I pijan dodir muških usana,
U žilama joj krv ko oganj gori!
Već grud se diže! . . . Skidaj velo! . . .

(Pograbi je za ruke.)

Marija Magdalena

(istrgne ruke):

Natrag!

Treći mladić:

Zar odista se što dogodilo?

Prvi mladić:

Gle, sva je blijeda! . . .

Marija Magdalena

(kroz zube):

Pitah: što ste došli?

Drugi mladić:

Zar dom ti nije uvijek otvoren? —
I slobodan, obnoć smije svatko ući! . . .

Marija Magdalena

(tvrdo):

Da, otvoren je, ali za vas ne!

Treći mladić:

A dosad? —

Marija Magdalena

(okrenula se od njh):

Ne znam, što je dosad bilo!

Prvi mladić:

Gle, odista? — Al znamo dobro mi!
I hoćeš li, da sve ti kažem? —

Marija Magdalena

(slegne ramenima):

Reci!
Govori, što te volja! Ne marim!

Prvi mladić:

Aj! Ne mariš! A kad si ležala
U ovom trijemu zovuć prolaznike,
Pa i sad, kad ih zoveš —

Marija Magdalena

(prekine ga):

Ne. Ne zovem!
Zar pozvah vas?

Drugi mladić:

(smiješkom poruge):

Da, morat ćemo još
I dopuštenje smjerno moliti,
Da smijemo do njezinijeh nogu
Ko pseta pasti!

Treći mladić

(kao i drugi):

Milostiva budi
I smiluj se! — Ne daj, da nam srce
U grudima s teškog bola popukne,
Već pusti halje tvoje skut! . . .
Razgali jad i smiluj se, smiluj!

Marija Magdalena

(bljeskom u očima):

Otiđite! — Šta hoćete od mene?

Prvi mladić:

Što hoćemo?

Drugi mladić:

Baš ništa!

Treći mladić

(tvrdo):

Dosta šale! —
Zar bludnica će jerusalemska
Da prkosi?

(Jakim glasom.)

Sad amo dođi!

Marija Magdalena

(osovila je glavu):

Ne ću!

Treći mladić

(uhvati je za ruku):

Šta? — Ne ćeš, veliš?

Marija Magdalena

(otimlje se):

Pusti! — Vikat ću!

Treći mladić
(drži je još uvijek):

Pa viči, zovi, nek se sjati puk
I neka vidi ženu grješnicu,
Što traje dane ko živina! — Viči!
Al onda pazi! — Velika ljepota
I raskoš tijela ležat će u krvi,
Kad kamenje se saspe na te! — Viči!
I ne ćeš više snivati na lògu,
Što cjelovima odiše i cvijećem,
Već izvan grada, smrskana i mrtva,
A psi će tvoju kidat lešinu!...

Marija Magdalena:

Pa ubij! Evo! Vuci me! Al pusti,
Da ne gledam ti u lice... Ogavno je!
U očima je zvjerska požuda!...

BRANKO ŠENOA: OSIJEK, IZ DONJEG GRADA.

Treći mladić:
(pritište je k sebi):

Zar ne ćeš?

Marija Magdalena
(opire se, a napokon se izbavi njegova zagrljaja):

Ne! I makar kamenje
Po mojem tijelu padalo kroz tisuć
Okrvavljenih, groznih bolova,
Ja vapiti ću: ne! I stoput ne!

Treći mladić
(bijesnih, zapjenjenih usana):

Ah! Dobro!... Čekaj!...

(Na desnim se vratima ukaže Marcelo.)

Prvi mladić:
(spazio ga je):

Gledaj!

Drugi mladić:
(pritajenim prezirom):

Rimljanin!

Treći mladić:
(omjeri ga teško dišući pogledom, punim mržnje.)

Marcelo
(kako je unišao, tako stoji na vratima, nepomičan i ponosan):

Da, Rimljanin! — Što šutite?

Marija Magdalena
(digne pogled k njemu):
Marcelo!

Marcelo
(kao prije):
Već znadem! Gladna paščad judejska
Zaželjela su tebe. Sjatila se
I laje ovdje. Glas im dopire
Do nakraj vrta. — Podli kukavci!

Prvi mladić
(Mariji Magdaleni):
Sad znamo, zašto nismo pravo došli.
Al čekat ćemo!

Drugi mladić:
Možda će i nama
Još kucnut čas...

Treći mladić:
Al onda!...

Marcelo
(gnjevno):
Otale!

Prvi mladić:
Već idemo...

Drugi mladić:
Da, Rimljanin je bolji,
No mi!

Treći mladić
(Mariji Magdaleni):
Još i nas tražit ćeš, al kasno!

Marcelo
(slazi niza stube; prezirno):
Junaci! — Još se uzmičući groze!...
Al gledat će, kad rimski mač ih sništi,
Dubinu crnih tamnica i očaj
Daleke strave, grozu umiranja...

(Sva tri judejska mladića odoše međutim već prema trijemu, tamo se još jednom okrenu, pogledaju ovo dvoje, nasmiješe se porugljivo i nestanu niza stepenice.)

Marija Magdalena
(pogleda kao prvi put u životu):
Marcelo!

Marcelo
(uhvati je za ruku):
Ti si! — Lijepa kao nigda!

Marija Magdalena
(isprekidano, zbunjeno):
A zašto... zašto došao si danas?

Marcelo:
Jer iz visine samotnoga tornja,
Gdje cijelu noć su budne straže bile,
Spram tvojeg doma gledah!

Marija Magdalena:
Da! — I onda?...

Marcelo:
I onda ništa! — Nisam spavao
Ni jedan tren... Kroz tamu gledah k tebi,
Al sve je bilo pusto...

Marija Magdalena:
Bijah sama.

Marcelo
(nenadanim veseljem):
Zar odista?

Marija Magdalena:
Da...

Marcelo:
Ja sam gledao
U mraku teškom, kako ruke dvije
Spram tvojeg loga mirisnog se kradu,
I kako drskim žarom skidaju
Plašt s tvojih grudi...

Marija Magdalena:
Ja sam bila sama!

Marcelo:
(slijedeći tijek svojih uspomena):
Već htjedoh skočit s kule u dubinu,
Il hrupit amo, razbit kapiju
Izderat zavjes, srnuti unutra,
Da vidim načas bliedi mramor tiela,
Da vidim samo — i da umrem onda!
Al ponad gora javljao se dan
I zora, rujna kano usne tvoje...
Sad... čas je... sunce...
(Hoće da je zagrli.)

Marija Magdalena:
(ispruži ruku):
Nemoj! Pusti me,
Jer valja, da ti kažem...

Marcelo:
Zašto? — Kako?

Marija Magdalena:
Ja sama bijah ovu noć. — I odsad —

(Nastavit će se.)

MARIJA CHAPDELAINE

PRIPOVIJEST IZ FRANCUSKE KANADE

Napisao LOUIS HÉMON. Prevodi Dr. DRAGO ĆEPULIĆ

(Nastavak)

V.

LIJEPO vrijeme potraje i već prvih srpanjskih dana kanadski različak sazre. Na mjestima požara, na podnožju kamenitih brežuljaka, svuda gdje je drvlje bilo rjeđe i sunce moglo prodirati, bijaše tlo dotada gotovo jednolično ružičasto, živo ružičasto od cvijeća, koje zastiraše kite grabova drvlja. Prve borovice, isto tako ružičaste, bijahu ispremiješane s tim cvijećem. Ali kako je trajno pripicalo toplo sunce, one pomalo postadoše blijedo modre, zatim živo modre, napokon ljubičasto plave, i kad u srpnju dođe svetkovina svete Ane, njihovi sadovi, sa kojih su visjeli grozdovi ploda, sačinjavahu široke plave mrlje sred ružičastih cvijetova grabovih, koji stadoše ginuti.

Šume su zemlje Québec bogate drvljem divljih bobica. Svakojako takovo drvlje potjera slobodno ondje, gdje su prošli golemi požari. Ali različak, t. j. francuska borovnica je tu najraširenije drvo s bobicama i njegove su bobice najtečnije. Njihova je berba od srpnja do rujna jedino zanimanje za mnogobrojne obitelji, koje borave čitave dane u šumi, i grupe djece svake veličine njišu kositrenim vedrima, ujutro praznima, a večerom punim i teškim. Drugi opet beru bobice borovnice samo za se, da ih ukuhaju u šećeru, ili naprave od njih poznate kolače, narodnu poslasticu francuske Kanade.

Dva do tri puta pođe Marija početkom srpnja brati borovnice s Telesforom i Almom-Rose. Ali još ne bijaše došlo doba posvemašnje sazrelosti, i plod, što ga kući donesoše, jedva dostajaše, da se napravi nekoliko kolača, smiješno malenih.

— Kad dođe sveta Ana, reče mati Chapdelaine, kao za utjehu: »Svi ćemo u berbu, i muškarci, i tko ih ne donese punu kadu, ne će ih ni jesti.

U subotu naveče, dan pred svetu Anu, bude u Chapdelineovih tako znamenito posijelo, da takova njihova kuća ovdje u šumi još nije pamtila.

Kad se ljudi vratiše s posla, Eutrope Gagnon bijaše već tamo. On reče, da je već večerao, i dok su drugi jeli, on ostade sjediti pri vratima u svježoj promaji uzduha njišući se na dvijema nogama stolca, na kom je sjedio. Pošto muškarci upale svoje lule, razgovor se zametne naravno oko poljskih poslova i marve.

— U petero, reče Eutrope, dade se napraviti mnogo zemlje za malo vremena. Ali kad čovjek radi sam kao ja, bez konja, koji bi vukao teže stabalje, ne možeš naprijed i u sto si muka. Ali ipak ide, ide.

Mati Chapdelaine, koja ga je voljela, i koju je pomisao na njegov samotni trud za dobru stvar napunjala žarkom simpatijom, stane da ga bodri.

— Ne ide doduše tako brzo, kad je čovjek sam, istina. Ali se čovjek samac lako hrani, s malo troška, zatim će se i vaš brat Egide vratiti s »drave«-a, s dvije do tri stotine pjastra najmanje, kad dođe vrijeme košnje i žetve, i ako oboje ostanete ovdje slijedeće zime, imat ćete lijepu zemlju za manje od dvije godine.

On potvrdi glavom, i njegov se pogled nehotice dignu k Mariji kao da želi reći, da bi za dvije godine, ako bi sve dobro išlo, on možda mogao pomišljati . . . .

— Kako stoji »drave«? upita Ezdra. Imaš li kakih novosti odanle?

— Saznao sam novosti preko Ferdina Laronchea, jednog sina Thadèe Laronchea iz Honfleura, koji se vratio iz Tuque prošlog mjeseca. Reče, da sve ide dobro, i da ljudima nije najgore.

»Gradilišta«, gdje se drvo slaže, i »drave« su dva glavna područja velike drvene industrije, koja su za ljude iz provincije Québec još važnija nego obrađivanje tla. Od listopada do travnja sjekire rade bez odmora, a jaki konji vuku panjeve po snijegu sve do obala zaleđenih rijeka. Zatim se, kad proljeće stigne, naslage drveta survaju jedna za drugom u vodu i začnu svoje dugotrajno pogibeljno putovanje kroz bujice. I kod svakog zavoja rijeke, svakog pada, svuda, gdje se bezbrojni panjevi zaustave i nagomilaju, treba pomoći snažnih i spretnih »draveursa«, priučenih na opasan posao, da trče po napola potopljenim deblima, da odstrane zapreke, i pomognu sjekirom i čakljom šumi, koja putuje, da sretno slazi.

— Nije im najgore, uskliknu Légaré prezirno. Današnja mladost ne zna, što je zlo, što je bijeda. Kad proboravi tri mjeseca u šumi, žuri se, da se vrati kući i kupi si žute čižme, tvrdi šešir i cigareta, da ide u pohode djevojkama. Pače se i na gradilištima sada hrane kao u hotelima, dobijaju mesa i krumpira kroz svu zimu. Pred trideset godina . . .

Nekoliko časa ušuti i jednim zamahom glave izrazi, koliko čudnih promjena donesoše sa sobom ljeta.

— Pred trideset godina, kad se izradila pruga, da ide voz iz Québeca, ja sam bio pri tom, i ja vam kažem: to je bila bijeda. Bilo mi je istom šesnaest godina, ali ja sam se s ostalima znojio, da se »iščisti« pruga — na dvadeset i pet milja daljine — i četrnaest mjeseci nijesam vidio kuće. U ljetu isto tako nije bilo šatora, već smo si morali načiniti sami zaklonište od jelova granja. I od jutra do mraka tjeraj i tjeraj; muhe su nas jele, i kiša bi nas isprala i još istoga dana pržilo sunce.

U ponedjeljak bismo ujutro otvorili vreću finog brašna i napravili bismo puno vedro palačinki, i kroz čitavu smo sedmicu tri puta na dan išli onamo jesti. Ali još nije došla srijeda, a palačinki nije više bilo, jer se sve zajedno slijepiše u komad tijesta. Svaki bi si onda nožem odrezao komad toga tijesta, stavio to u želudac, pa opet tjeraj! . . .

Kad smo stizali u Chicontini, kamo je hrana dolazila po vodi, izgledali smo gore od divljaka, bili smo gotovo goli, a koža sva oderana od granja. Znam nekoje, koji su udarili u plač, kad im se reklo, da se mogu vratiti kući, jer su mislili, da će kod kuće naći sve mrtvo, kako im se to vrijeme činilo dugo. To, to je bila bijeda.

— Istina, reče otac Chapdelaine, sjećam se tog vremena. Povrh jezera nije onda bilo nijedne kuće. Sami divljaci i nekoliko lovaca, koji su ljeti išli onuda uz vodu u čamcu, a zimi u saonicama sa psima, kao još danas na Labradoru.

Mladi ljudi slušahu sa znatiželjom to pričanje iz prošlosti.

— A sada, reče Ezdra, evo nas petnaest milja povrh jezera. I kad ide parobrod iz Robertvala, možemo za dvanaest sati stići do voza.

Neko se vrijeme u to šutke zamisliše. Zamisliše se u nesmiljeni život kakav bijaše negda, kako ih sada samo jedan dan puta dijeli od čudovišta željeznice, i iskreno se zadiviše.

Iznenada pas muklo zagunđa. Napolju se začuju koraci.

— Još jedan posjet! Kliknu glasom vesela začuđenja mati Chapdelaine.

I Marija se također uzbuđena digne i pogladi svoju kosu ne misleći gotovo ništa. Ali to bijaše Efrem Surprenant, jedan stanovnik Honfleura. Otvorivši vrata povika iz sveg glasa kao čovjek, koji naviješta kakovu novost.

— Evo nas na posijelo!

Za njim uđe jedan nepoznati čovjek, koji stane učtivo pozdravljati i smješkati se.

— To je moj nećak Lorenzo, izjavi odmah Efrem Surprenant, sin mog brata Elzeara, koji je umro prošle jeseni. Vi ga ne poznate, već je davno tome, što je otišao iz zemlje u Sjedinjene Države.

Brzo ponudiše stolac mladom čovjeku, koji dolažaše iz Sjedinjenih Država, a njegov si ujak stavi u dužnost utvrditi sa stalnošću genealogiju njegovu s obje strane i pružiti sve nužne pojedinosti o njegovoj dobi, njegovu zanatu i životu već po kanadskom običaju.

— Da, sin mog brata Elzeara, koji bijaše oženio jednu malu Bourglouis iz Kiskisinga. Vi ste ih morali poznavati, mati Chapdelaine?

Iz dubina svoga pamćenja mati Chapdelaine potraži odmah uspomenu na više Surprenanta i na isto toliko Bourglouisa, te smjesta očita čitulju njihovih imena, njihovih boravišta redom, i potpunu nomenklaturu njihovih veza.

— Da, tako je . . . Tako je. A ovo, ovo je Lorenzo. On radi u Sjedinjenim Državama već više godina u tvornicama.

Svi stadoše iznova promatrati Lorenza Surprenanta s priprostom radoznalošću. Lice mu bijaše debelo, finih crta, oči mirne i blage, ruke bijele. Okrenuvši glavu malo na stranu on se učtivo smiješio, bez ironije i bez smetnje, dok su svi pogledi bili na nj upereni.

— On je došao, reče dalje njegov ujak, da uredi neke stvari, koje su preostale iza smrti Elzearove i da pokuša prodati zemlju.

— On ne misli dakle sadržati zemlju i nastaniti se? zapita otac Chapdelaine.

Lorenzo Surprenant se jače nasmiješi i kimnu glavom.

— Ne. Nemam volje nastaniti se, nikako. Ja dobro služim tamo, gdje jesam, i sviđa mi se tamo; ja sam vičan poslu . . .

Tu se zaustavi, ali dade razumjeti, da bi mu bilo iza života, koji je on provodio, i iza njegovih putovanja, nesnosno živjeti na zemlji, među siromašnim seocem i šumom.

— Kad sam ja bila djevojka, reče mati Chapdelaine, onda je gotovo sve išlo u Sjedinjene Države. Zemlja nije hranila kao sada, cijene bijahu niske, govorilo se o velikim plaćama, koje se služile tamo u tvornicama, i svakę su godine čitave obitelji prodavale svoju zemlju gotovo ni za išta i ostavljale Kanadu. Mnogo ih je zaradilo debele pare, to se zna, pogotovo obitelji, gdje je bilo mnogo djevojaka. Ali sad su se stvari promijenile, pa više ne odlaze toliki.

(Nastavit će se.)

PAKRAČKI GRAD OKO GODINE 1750.

Napisao JULIJE KEMPF

IZ povjesnih se spomenika znade, da je sredovječni grad Pakrac bio nekoć sjedište vranskih priora, koji su imali i u Slavoniji bogatih imanja (Ivan Talovac). U XVI. vijeku pripadao je stari grad Pakrac i slavnoj porodici hrvatskoga bana i sigetskoga junaka Nikole Zrinskoga, dok ne pade kao i sva Slavonija u ruke Turcima. Tek 17. listopada 1691. oslobodio se poput drugih gradova u Slavoniji i grad Pakrac od turskoga gospodstva, da pripane vojničko-carskoj komori. Za Karla VI. pripade grad darovnicom od godine 1728. Teodoru barunu Imbsenu, zatim kupom godine 1745. Franji barunu Trenku, »vođi pandura«. Nakon smrti utamničenoga u Spielbergu baruna Trenka (4. listopada 1749.) padoše sva Trenkova imanja u ruke carskome fisku, dok su već prije bila pod sekvestrom, kojim su upravljali dvorski savjetnik Ignacije Kempf i Trenkov prijatelj Marko barun Pejačević.

BRANKO ŠENOA: OSIJEK, DRAVSKA VRATA.

Slijedećih godina dođe grad Pakrac s gospoštijom istoga imena u vlasništvo Mihajla baruna Šandora de Szlavnica (1751.), zatim požeškoga podžupana Antuna Jankovića (1760.). Sam stari grad s kulama kupila je napokon od Julija grofa Jankovića-Daruvarskoga pakračka srpsko-pravoslavna crkvena općina, pa je i danas vlasnica posljednjih ostanaka ovoga historičkoga spomenika iz naše davne narodne prošlosti.

U svojoj vrijednoj knjizi »Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji« donosi zaslužni istraživalac naših starina prof. Đ. Szabo tlocrt grada Pakraca iz vremena, dok je još cijeli grad postojao, veleći: »Grad je Pakrac danas gotovo sav razvaljen, ali je još do pred par godina bilo od njega znatnijih ostataka, a godine 1864. načinjen je tlocrt, kad su se pravile katastralne mape. Po tom tlocrtu i po starim fotografijama možemo si dosta vjerno predočiti cijeli grad. Nepravilni četverokut opasan je čvrstim zidom, koji je bio providen strjelnicama za veće i manje oružje, a na uglovima su peterokuta bile okrugle kule.« — Danas se vide od nekadašnjega velikoga pakračkoga grada ostanci jedne veće i manje kule i ponešto zida.

U XVIII. vijeku bila je tvrđa grada Pakraca sa svojim kulama u takovim prilikama, da se u njoj moglo stanovati; pogotovo polovinom toga stoljeća. Kraljica Marija Terezija mnogo je držala do svih onih, makar i najneznatnijih, objekata i zgrada, koje su mogle da posluže potrebama vojske. Tako se još godine 1750. držale u starim tvrđavama gradova Požege, Pakraca i Virovitice obrambene posadne čete (miles praesidiarius). Marija Terezija određuje poslanicom od 31. kolovoza 1750. »Staležima i redovima« Kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, da se iz tvrđava u Požegi, Pakracu i Virovitici presele posadne čete, no da se tvrđave u Požegi i Pakracu i nadalje za svaki slučaj potrebe ne ruše, nego da se popravljaju i čuvaju radi javne sigurnosti, budući da su blizu područja Krajine (ut bina memoratorum castellorum Posega videlicet et Pakracz velut in partibus finitimis existentia, adeoque ex ratione etiam conservandae publicae tranquillitatis et securitatis proficua nimius dirnantur, quim potius ad omnem necessitatis casum reserventur, et in statu conserventur). Pomenuta je poslanica proglašena u generalnoj skupštini požeške županije od 10. i slijedećih dana veljače 1751., kad je već tvrđava Pakrac bila po ranijoj odredbi Marije Terezije u vlasti, dotično pod jurisdikacijom požeške županije.

Svršetkom mjeseca listopada 1750. iselila se iz pakračkoga grada (tvrđave) posljednja vojnička posada jednoga odjela Maruline pješačke pukovnije, kojom je zapovijedao natporučnik Ivan grof Mirabete.

Zanimljiv je izvorni popis soba i stvari, što su se nalazile u to doba u pakračkom gradu, a složio ga i potpisao pomenuti natporučnik, posljednji komandant grada Pakraca. Priopćujem ga ovdje doslovno: »Specification: Nachdeme vormög Seiner Kais.-Königl. Mayestät allerhöchst allergnädigsten Befehl das Schloss Packratz an das löbliche Posseganer Comitat zu übergeben und zu evacuiren beordnet worden, als auch untgesetzte Specification denen sich in obbemerkten Kais.-Königl. Schloss begriffenene Gebeuthe und Mobilien nach dessen befindlichen Standt von mir Endesgefertigten an benanntes löbl. Comitat übergeben ist worden wie folget:

Zimmer in Ersten Stockh: 5 (1 ruinirt, 1 löhr); gute Öfen: 5; brauchbare Betten: 14; zerbrochene Fenster: 10; Tüsche: 4; Bäncke: 5; Stülle: 7; Tühre ohne Schlosse: 7.

Zimmer zu Ebene: Erdt: 5 (1 ruinirt, 4 löhr); gute Öfen: 4; braucbare Betten: 2; unbrauchbare Betten: 1; gantze Fenster: 5; zerbrochene Fenster: 6; Tüsche: 5; Tühre mit Schlosse: 3; Tühre ohne Schlosse: 5.

Extra Zimmer mit 1 gute und 2 untichtige Schluss-Eisen (okovi za sapinjanje kažnjenika), 1 Schaufel, 1 Krampen, 106 Bretter.

Pferde Stall:: 1; Wachtstube: 1 mit einen guten Ofen, 2 zerbrochene Fenster, 1 Tüsche, 1 Banck, 2 Tühre ohne Schlosse.

Hiemit bescheinige und begräftige. Signatum Pakratz den 26. October 1750. I. g. v. Mirabete, Ober-Lieut. Marulli m. p.« (Županr. arhiv u Požegi: Acta 1750., fasc. 8. »Rationes cassarmarum«).

Iz ovjerovljene kopije latinskoga zapisnika od 28. listopada 1750. razabire se, da je požeška županija povjerila malome sucu, dotično podsucu (vicejudex nobilium) Antunu Žuviću (Suvics), da u ime županije primi tvrđu sa svim nepokretninama. To je on pomenutoga dana i izvršio pridodavši dakako i svoj našastar o primljenim stvarima. Zapisnik, dotično službeno svjedočanstvo glasi: »Potpisani podsudac slavne požeške županije svjedočim i priznajem krepošću ovoga pisma, da je meni, koji sam naročito od slavne županije za to određen i poslan, prema specificiranom popisu od 26. ov. mj. i godine, a po najvišoj carsko-kraljevskoj odluci, odstupljena, dana i predana od gospodina zapovjednika jedne kumpanije slavne pješačke Maruline pukovnije i pakračke tvrđe komandanta grofa de Mirabete — pakračka tvrđa (arx Pakraczensis) sa svim pokretnostima, a po meni jurisdikciji spomenute slavne županije. O svemu po meni za slavnu požešku županiju primljenom, naime po prije pomenutoj tvrđi i svim pokretninama, što se u njoj nalaze izdajem ovo svjedočanstvo pod svojim potpisom i pečatom. U Pakracu, 28. listopada 1750. Antun Suvics v. r.«

Pripisak: »Svjedočim, da je ova kopija (prijepis) s pravim i istinitim izvornikom u svemu suglasna. U Požegi, dne 1. studenoga 1750. Josip Szabo, slav.

županije požeške podsudac, v. r.« (Župan. arhiv u Požegi: na istom mjestu.)

Iz našastara, pridodanoga tekstu zapisnika ili svjedočanstva podsuca Antuna Živića od 28. listopada 1750. zanimljivo je, što se razabire, da su bile zidine stare tvrđave ponajviše razvaljene jednako kao i stara crkva, koja je već bila bez krova i vrata (Castellum antiquum a potiori moemia destructa cum antiqua ecclesia totaliter dirruta absque ullo tecto et portis).

Iz priopćenih se izvještaja vidi, da je u pakračkoj tvrđavi bilo u pomenuto doba, što u prizemlju, a što u prvom spratu 10 boljih i lošijih soba s različnim priprostim posobljem, potrebnim za vojničku posadu, a valjda i za stan zapovjednika grofa de Mirabete.

O požeškoj staroj crkvi među zidinama tvrđave onoga doba manjkaju nam podaci.

Kako je već spomenuto došla je kasnije (od godine 1750. nenastanjena) pakračka tvrđava u privatne ruke. Zub vremena uništavao je kroz posljednjih 170 godina preostale zidine i kule ovoga povjesnoga spomenika iz davne naše narodne prošlosti. Danas se još drži po jedna oveća i manja kula nekadašnjega grada, no i ta je već u gornjem dijelu ruševina. Šteta bi bila, da se poruši, pa da krivnjom današnjega naraštaja nestane toga spomenika, uresa lijepoga našega Pakraca.

RATNI DOJMOVI

Napisao VIKTOR KRALJ

Vlast tko ima, taj i pravo ima.
Ne pita se kako, već je l' dobro po me.
Ne bih smio znat' brodarstvo što je;
Trgovina, rat i još gusarstvo k tome,
Trojedno i nerazdruživo je.
Goethe.

KADGOD se govori o ratu, govori se o njemu kao elementarnoj nesreći, za koju nitko ne može biti odgovoran. Potuži li se tkogod radi bilo kakve štete, koju mu je prouzročio rat da su mu propali novci, imetak, kuća, da mu je poginuo otac, brat, sin, ili da je napokon sam stradao ostavši bez ruke, noge, vida — treba tek da spomene rat kao uzrok nesreći, i svatko će s razumijevanjem mahnuti rukom, kao da je stvar jasna i sama po sebi razumljiva. Upravo je tako ljudima razumljivo, kad se netko ratom neobično naglo obogatio. Jedno i drugo pobuđuje u ljudima znatiželjnost i sumnju, ako se koje god od toga dogodilo u obično normalno vrijeme. Ali rat je kao elemenat, kojemu smo svi podvrženi, pa možemo svi ili da stradamo ili da se okoristimo, već prema prilici i sposobnosti.

Da, rat je kao elemenat, za koji nitko pojedinac ne može biti odgovoran, ni car ni ministri ni general, pa ni sam negda silni samodržac Napoleon. Može li pojedinac pokrenuti čitavu masu, pa bio on još tako dobar psiholog, izvrstan govornik i lukav državnik, ako nema takvih preduvjeta, koji su bezuvjetno potrebni, da se na masu uopće može djelovati ? To jest masa treba da imade već sama u sebi sve one sposobnosti i spreme, koje se odražavaju u tako zvanom »najvećem« sinu njezinu. I kad masi dosadi jedamput bilo već kako poduzeće, to jest kad se izdovoljila i zasitila, onda tu ne pomaže ni najveći um, da je pokrene. Zar je mnogo truda moralo stajati Napoleona, koji je od prirode bio sklon pustolovinama, da predobije za svoja poduzeća ljude živahne prirode, bujne fantazije, poduzetna duha kao što su Francuzi ? I to oni Francuzi, koji su se u dugim građanskim ratovima odučili bili mirnom porodičnom životu i solidnom radu, kojima je jedan duh, kao što bijaše Napoleonov, tako reći, samo dobro došao, da se uzmognu s njim do skrajnosti naužiti i zasititi pustolovina i od svakog solidnog rada prosta života A kad im je jedamput taj život dosadio, uskratili su pokornost čovjeku, koji im je tako znao govoriti od srca k srcu, čovjeku, koji bijaše ideal njihov, budući da su u njemu vidjeli potencirane sve svoje vrline. Uskratili su pokornost francuski vojnici Napoleonu nakon silnih nedaća u ruskoj vojni, i sva njegova genijalnost mu nije pomogla. I maćedonski vojnici pobuniše se protiv Aleksandra Velikoga, kad su im konačno bile dosadile njegove pustolovine, a sami su se već bili svega zasitili. Ovo napokon vrijedi i za vojsku, koju veže tek zakletva i disciplina, koja ne vrši zapovijedi iz dubljeg kakova poziva ili oduševljenja, već od straha pred kaznom.

Pojedinac dakle može samo toliko biti odgovoran za rat, koliko je on slučajno prvi. Ali je upravo toliko odgovorna i masa, koja je uoči rata uvijek silno znatiželjna bez obzira, kakav ima biti rat i protiv koga, budući da ona voli novosti i promjene,

pogotovu promjene elementarne prirode ne pitajući za posljedice. U početku polaze n. pr. bataljuni s oduševljenjem na vojnu, premda ne znaju ni kamo ni zašto. U početku dolazi znatiželjan svijet gomilama na stanice, da darovima dočeka ranjenike. No doskora nastupi vrijeme zasićenosti i dosade, i svi govore protiv rata, najprije potihu, a kasnije i javno. Dakle masa se u početku nigda ne protivi novotarijama, istom kad ih se zasitila, onda postaje sama najvećim neprijateljem onoga, za što u početku bijaše često tako zauzeta, i nitko je nije više u stanju o protivnom uvjeriti.

Da, postoji ratno duševno raspoloženje, koje se po mnijenju mnogih može probuditi u masi s nekoliko novinskih članaka i s jednim proglasom na narod. Ali to ne stoji, jer je nemoguće milijune ljudi htjeti preko noći s nekoliko riječi uvjeriti o potrebi rata. Čovjek je od prirode ratoboran. To je jedan od najvažnijih uvjeta za samoodržanje. I nema religije, koja bi ga bila kadra poništiti. I najokorjeliji nazarenin ili menonit ne će se dati poput ovce zaklati od čovjeka, koji je fizički znatno slabiji od njega. Doduše može religija, pogotovu Hristova, u čovjeku ublažiti to ratno raspoloženje, ali samo tako dugo, dok mu ne zaprijeti ozbiljna opasnost. Ali kad jedamput ova dođe, kad se jednom radi o životu i smrti, onda pada svaka slika pred nesavladivom silom, koja nas sva živa bića veže uz život. Bilo je doduše kadgod ljudi, koji su u svom fanatizmu mogli svladati tu silu, ali to su bila vremena ranoga kršćanstva, vremena još tamnoga horizonta ljudskoga duha, vremena katakombi. Danas je upravo nemoguće i pomisliti, da bi se mogao naći kršćanin, pa bio on i od najpozvanijih, koji bi se dao spaliti u obliku Neronove baklje. Zato se danas nitko i ne protivi ratu, pa bio još tako zauzet za Hristovu etiku, jer zna, što bi ga čekalo. Prirodne su nauke svima otvorile oči, pa i njima, premda to ne će da priznadu, da nam je svima daleko miliji ovaj život od svakoga drugog, pa bili mi još tako okorjeli dualiste.

Dakle čovjek je ratoboran od prirode, budući da ga ona sili na samoodržanje, zato bi bilo beskorisno svako nastojanje, gotovo neprirodno, htjeti tu borbenost u čovjeku uništiti. To je nemoguće. Čovjek bijaše oduvijek ratoboran i ostat će, kao što je od vajkada bilo ratova i bit će ih, pogotovu ratova za opstanak, to jest takvih ratova, koje vodimo zato, da popravimo svoje materijalno stanje i da omogućimo napredak i razvoj svome potomstvu..

Takav rat bijaše i veliki svjetski rat, koji se uglavnom vodio između Engleske s jedne i Njemačke s Rusijom s druge strane. Premda to u prvi mah malo čudno zvuči, ali u samoj stvari je ipak tako. Iz tog rata nije smjela ni Njemačka ni Rusija izići kao pobjednica, jer ni jedna ni druga ne bijaše poćudna Engleskoj: Njemačka radi svjetskog tržišta, na kojem je ona sve većma istiskivala Englesku, a Rusija radi azijske politike, u kojoj je izlaz Rusije na Indijski ocean kao i s time spojeno indijsko pitanje zadavalo Engleskoj mnogo briga. Glavna zadaća bijaše oslabiti obje države, i Njemačku i Rusiju. Na koji način, to bijaše sasvim svejedno. Da su drugi manji narodi kod toga vodili ratove osvete ili ratove za oslobođenje, te su tek bile nuzgredne pojave, koje će u buduće biti sve rjeđe, kao što su postali rijetki vjerski ratovi, ili ih je već gotovo i nestalo, barem među evropskim narodima. Međutim i ratom za oslobođenje ide se uglavnom za tim, da se postignu takvi uvjeti, koji nam zajamčuju ne samo slobodni razvoj već i bolje materijalno stanje, koje se uzima kao nužna posljedica prvoga. Budući da će pak množenjem čovječanstva životne prilike postajati sve to teže, koje će iziskivati sve to intenzivniji rad i sve to veću proračunivost, što će opet imati za posljedicu sve to veću osjetljivost živaca i nervoznost, nema nade, da će igda u čovjeku nestati ratobornosti, a s njome i ratova.

Ne može se već iz gornjih razloga reći, da je rat nedostojan čovjeka. Nedostojan je samo način ratovanja. Orao imade pandže, bik rogove, lav šape, i svaki se od njih na svoj način bori, već prema spretnosti i shodnosti. A čovjek, što on imade ? Tako reći ništa. Ali mu je priroda dala razum, kojim može sebi da nadomjesti i pandže i rogove i šape i još mnogo više toga. I upravo radi toga je i način borbe kod čovjeka mnogo kompliciraniji i strašniji. Čovjek se nikoga tako ne boji kao i opet čovjeka. Vidi se to već iz različitih vrsti oružja, kojim se čovjek služi protiv čovjeka. Za najopasnije životinje kao što su lav, tigar, medvjed dostaje mu obična puška s nešto baruta i s olovnim tanetom, ali za borbu protiv čovjeka je stotinama godina izmišljao najrazličitije strojeve, koje je u najnovije doba usavršio do nevjerojatnosti. Tu je puška s najpreciznijom izradbom, koja na kilometar još uvijek vrlo dobro gađa i ubija ; tu je nadasve komplicirani aparat tako zvana strojna puška, strah i trepet ratnika, koja može u minuti ispaliti toliko hitaca, koliko ih može ispaliti u isto vrijeme vod od četrdeset momaka, ali s tom razlikom, da meci strojne puške sigurnije i tačnije gađaju od ono četrdeset pušaka; tu su topovi najrazličitijih kalibera sa svojim umjetnički građenim strojevima, šrapnelima,

granatama i granatnim šrapnelima, koji bez razlike mogu na udaljenost od nekoliko kilometara gađati s nevjerojatnom tačnošću; tu je mali infanterijski top za kratke distance; tu je metalo za mine, koje su određene za boj iz bliza; tu je čitav izbor ručnih bombi i bombi za pušku; tu su podzemne mine, koje imadu svrhu, da zapevši o njih nogom sam sebe ubiješ; tu ogromna oklopna kola sa čitavim baterijama topova i strojnih pušaka, tako zvani tankovi; tu otrovni plinovi, tu vatrometni strojevi, da i ne spomenemo sablji, bajuneta, noževa za juriš, samokresa itd. itd. A gdje su oklopne lađe, torpednjače, podmornice i drugo? Tko da ih sve izbroji?! A protiv koga sve to? ... Protiv čovjeka!

I eto ta sredstva, kojima se čovjek služi u borbi protiv svoga bližnjega, nedostojna su čovjeka uopće, a pogotovu one kulture, s kojom se moderni čovjek toliko ponosi. Da, način ratovanja nedostojan je roda ljudskoga. Nedostojan je, jer

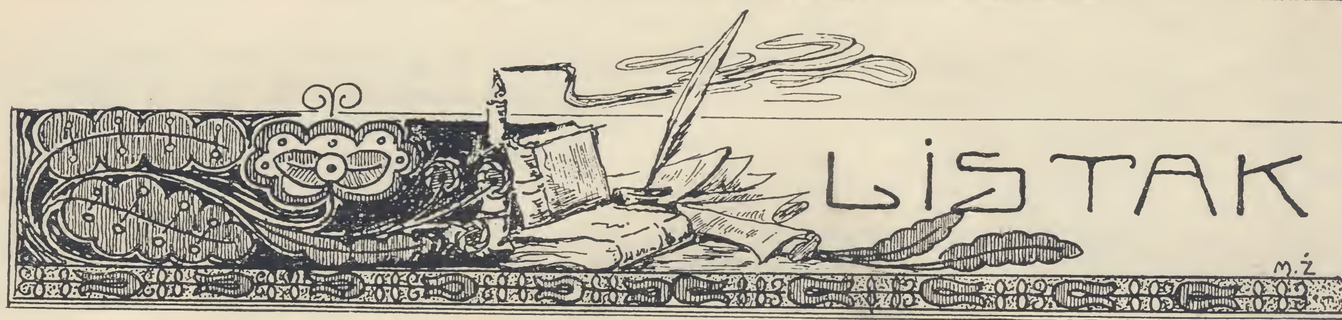

BRANKO ŠENOA: OSIJEK, ZIMSKA LUKA.

se čini, kao da svim tim aparatima i instrumentima nastojimo što više uništiti i osakatiti ljude protivničkog tabora bez obzira na to, da li su toliko i tako strašne žrtve uopće potrebne, da svladamo svoga protivnika. Nedostojan je radi svih onih neizmjernih posljedica, koje nastaju zbog duga i nerazuma iscrpljivanja ljudskih sposobnosti i ljudskog dobra uopće. Nedostojan je takav način ratovanja, što čovjek služeći se s tolikim i tako različitim aparatima napokon i sam postaje nekom vrsti aparata, koji malo misli, a što je još gore, malo osjeća. Nedostojan je, jer takav način ratovanja ne traži više ono otvoreno, pravo junačko istupanje borca, kako ga nalazimo u starim narodnim pjesmama sviju naroda i sviju starih vremena; tu i karakter trpi, jer se sve radi po mogućnosti varkom i lukavošću. Nadalje je takav način nedostojan čovjeka, jer ubija u njemu svaku individualnost, a s njom i svaki ponos. I napokon moderno ratovanje ubija u čovjeku ne samo sve ono, što je dobro, već i sve, što je lijepo; ubija u njemu svaki umjetnički smisao, budući da je i samo po sebi bez ljepote i poezije.

»Ratni dojmovi« imadu svrhu, da prije svega prikažu duševno raspoloženje ratnika, zatim način ratovanja kao i neposredne posljedice njegove. Zato su u ovom djelu prikazani tek takvi momenti iz svjetskog rata na ruskoj fronti, koji mogu najbolje da posluže kao primjer.

(Nastavit će se.)

NAŠE SLIKE

Dr. Branko Šenoa sin je velikana hrvatskoga Augusta Šenoe. Umjetničko raspoloženje, što je prešlo na sinove Augustove, zahvatilo je mlađeg mu sina Branka tolikom snagom, da je skrenuo sa staze, koja mu je bila prvotno sveučilišnim studijem određena, priklonivši se postepeno sasvijem slikarskoj umjetnosti. Kao slušač prava na zagrebačkom sveučilištu, nije imao snage da napusti crtanje i slikanje, za koje je od malih nogu pokazivao mnogo smisla, već je u isto vrijeme stao posjećivati i atelier prof. Ivekovića, gdje je marljivo risao i slikao. Svršivši pravo, umjesto da se posveti pravničkome zvanju, odluči da nastavi sveučilišne studije na filozofskome fakultetu, odabravši povijest i povijest umjetnosti kao discipline, koje će ga s umjetnošću spajati i vezati. Uz nastavljene univerzitetske studije, nije zaboravio na slikanje. Iveković, Crnčić i Čikoš profesori na novo otvorenoj umjetničkoj školi, bili su mu njegovi vođe. Položivši profesorski ispit iz povijesti, bude imenovan srednjoškolskim učiteljem i dodijeljen kao scenograf hrvatskom narod. kazalištu. Tu je Šenoa imao zgode, da spoji svoje historijsko znanje sa svojom umjetničkom spremom. Kad je osnovano za Hrvatsku »povjerenstvo za čuvanje historij. i umjetničkih spomenika« bude Šenoa kao vrstan crtač i poznavalac historijsko-umjetničke prošlosti dodijeljen ovome povjerenstvu.

Pored sve svoje zaposlenosti nije Šenoa prekinuo veze s umjetničkom školom, već je u njoj kao pomoćni učitelj držao predavanja iz oblika i povijesti umjetnosti. Načinivši doktorat iz povijesti umjetnosti na zagrebačkoj univerzi kod prof. Kršnjavoga i prof. Brunšmida, postade redovnim profesorom na umjetničkoj školi i ujedno bi mu na predlog profesorskog zbora povjerena uprava ove škole. U ovome umjetničkome institutu, koji je u najnovije doba pretvoren u akademiju likovnih umjetnosti, vrši sada Šenoa uz nastavničke dužnosti i funkcije ravnatelja zastupajući rektora, koji se »honoris causa« svake druge godine izabire iz sredine učiteljskoga zbora same akademije.

I tako je Šenoa usko svezao sudbinu svoju sa razvojem i napretkom zagrebačke umjetničke škole, od onoga časa, kad je u nju prije 25 godina stupio kao učenik Ivekovićev.

Dugo se vremena nije mogao Šenoa odrediti, kojoj će se grani slikarskog umijeća prikloniti. Kao historičara vukla ga želja historijskome slikarstvu, a kako u njega ima vanredno mnogo ljubavi za prirodne krasote, zahvatao je vrlo rado i u pejsaž. Tek kad je pridijeljen povjerenstvu za čuvanje spomenika, pretegnuo u njemu sasvijem smisao za starinu i prošlost. Ono što je u njegovoj duši besvjesno gotovo neopaženo od njegova djetinstva ležalo, izbija najednom u iskristalizovanim umjetničkim formama, dajući njegovoj umjetnosti karakter umjetničko-historijski. Smisao za hrvatsku starinu usadio mu još kao djetetu njegov krsni kum historičar Ivša Tkalčić, koji mu je kadgod bi k njemu došao, pokazivao bakroreze iz Valvazorove zbirke, komentirajući ih živim riječima, koje su se duboko usjekle u srce njegova kumčeta. Listajući po očevoj biblioteci zaustavljao bi se najradije kod »Orbis pictus-a«, u kome su bila tri velika sveska sve samih bakropisa; te je bakropise naš Šenoa kao dijete vrlo često pregledavao, a uz njih i bakropisne folijante znamenitih talijanskih slikara. I baš bakropisnu umjetničku formu, kojoj se toliko kao dijete divio, prihvatio je Branko Šenoa napokon kao svoju: ona mu postaje najmilijom i najpodesnijom za prikazivanje onoga, što on u isti čas kao umjetnik i historičar nalazi, gleda i promatra. Putujući po Njemačkoj, Švicarskoj i Italiji, naučio je gledati gradove okom stručnjaka, koji umije naći u građevnim spomenicima njihovim, njihovu pravu historijsku i umjetničku vrijednost. S jedne strane rad u povjerenstvu za čuvanje spomenika, po kojemu je bilo Šenoi omogućeno zaviriti u građevnu prošlost Hrvatske, s druge strane pregledavanje historijski interesantnih gradova u tuđini i napokon principijelnu po ocu naslijeđenu ljubav za prošlost hrvatsku — bile su komponentne sile, koje su dovele Branka Šenou na onaj put, kojim se on sada kao zreli umjetnik kreće.

Prošlost hrvatskih gradova studirati na njihovim građevnim spomenicima i ljepotu tih spomenika, bili oni u ruševnom, polu-ruševnom ili uščuvanom stanju, iznositi ih i prikazivati u umjetničkoj formi — to je glavna zadaća, koju si je Branko Šenoa u svome umjetničkom djelovanju postavio.

Pri tome radu, najviše mu je srcu prirasao njegov rodni grad, bijeli Zagreb. Iz njega iznio je on u svojim risarijama, akvarelima, uljenim slikama i bakropisima stari naš Zagreb u onakovome ruhu, kako je nekoć izgledao ili u kakovom se sve do danas uščuvao.

Mnoge od ovih tvorevina pogotovo one u bakropisu stekle su već svoje građansko pravo u hrvatskoj inteligenciji. Tako njegova Bakačeva kula, Bakačeva vrata, Kaptol, Katedrala, Kaptolska vijećnica, Pogled na stari Grič, stara Harmica, Kamenita vrata, Novoveška vrata, Sv. Marija na Dolcu, nadbis. vrt, Dolac s jedne i druge strane pa Mesnička vrata ukrasuju danas u tisuće i tisuće primjeraka hrvatske domove. U novije doba svratio je Šenoa svoju pažnju i starome Osijeku, iz kojega je načinio seriju bakropisa, od kojih donosimo u našoj reprodukciji: Stari generalat, vrata stare tvrđe, partija iz donjeg grada, pogled na zimsku luku.

Za čim je išao u svojim umjetničkim radovima, to je Šenoa u njima i postigao. Probudio je shvatanje ljepote u starih spomenika a ujedno i ljubav za starinu i ponos nad prošlošću našom. To je svakako sjajna i moralna zadovoljština za umjetnika, koji je posvetio svoje sposobnosti specijalno rješavanju ovoga kulturnog i umjetničkog problema. U zagrebačkoj gradskoj vijećnici visi nekoliko većih uljenih slika, u kojima je Šenoa prikazao stari Zagreb s raznih strana i u raznim partijama.

Brojni akvareli iz starog Zagreba i oni iz novijeg vremena iz starog Osijeka nalaze se rastepeni u privatnome posjedu.

Kako je Šenoa neumoran, sprema se da u skorije vrijeme izda i opet novu seriju bakropisa (trijem u nadbiskup. dvoru, portal stare katedrale i t. d.) iz starog Zagreba i staroga Varaždina.

Svojim dojakošnjim umjetničkim djelovanjem na široke slojeve hrvatskoga društva dokazao je Branko Šenoa, da je doista pravi sin svoga velikoga oca. **A. J.**

KNJIŽEVNOST

Književne matineje. (Nekoliko riječi na razmišljanje.) Ima već dugo vremena lijepi običaj u Comédie Française, da svake subote daju neku vrst književne matineje, gdje glumci recitiraju sve ljepše stihove najznatnijih francuskih pjesnika: Hugoa, de Musseta, de Vignya, Lamartinea i drugih romantičara, pa parnasovaca i ostalih, ne zaboravivši niti na starog Lafontainea, koga moderni Francuzi vole možda još i više negoli njegovi savremenici.

I kabaret Grillon u Quartier-latinu znao je četvrtkom popodne nešto takva upriličiti — i još k tomu besplatno! Tu se najprije držalo kakvo literarno predavanje o kojem pjesniku, a uz to se čitali odlomci iz djelâ toga pisca, da se napokon sve završi s nekoliko odličnih recitacija, što su ih držali neki pozvani mladi umjetnici s raznih kazališta.

Nedavno je i pariski Odéon uveo »mercredis poétiques«, koje aranžira Paul Abraham. Polovicom ovog mjeseca (14. 2.) bio je predmet matineje: »Le Romantisme, la Bohème et le Quartier-Latin. 1830—1860.« Da stvar bude zanimljivija, priređivač je zamislio mali sketch, koji je prikazivao primanje kod gospođe Rouvre. I u kostimima onog vremena (iz »Vie de Bohème«!) dolazile su osobe, koje su prikazivale djelomično lica iz Murgerovog romana, a djelomično znamenite historijske ili pozorišne ličnosti onoga vremena: Delphinu Day ili marquis de Preslesa (»Zet gospodina Poiriera«), Mimi Pinson i Lisette (Mussetove osobe) i dr. U tim dakle kostimima mladi su umjetnici i umjetnice Odéona izgovorili krasan izbor pjesama iz romantičkog doba. (Hugo, Musset, Gautier, Bauville etc.) Čak se i pjevale pjesme, stavljene u glazbu, naročito Bérangerove!... Uspjeh je bio silan i kritika je s najvećim oduševljenjem pozdravila ovaj novi pokušaj, da se na lijep i prikladan način ožive pojedine književne i kulturne epohe, odnosno da se prikažu publici svi vredniji pisci i pjesnici francuski.

Takvih pokušaja ima i druguda u stranome svijetu.

A mi? —

Kod nas se nažalost na to i ne pomišlja. A ipak, kakav bi to bio užitak, da se uvedu takve književne matineje u našem kazalištu, gdje bi se publika dovela u direktni kontakt s književnošću. Živimo nažalost u takvo nervozno doba, kad nitko nema vremena ni za šta drugo osim za ono, što donosi novaca. Tko će danas pratiti književnost i čitati pjesnike! Čak i najveći dio intelektualaca ne dospijeva na to. Sve, što si oni možda ipak priušte, jest da pročitaju koji prikaz ili kritiku o piscu odnosno pjesniku. Ali pjesnika samoga ne pozna gotovo nitko.

Nije samo s novijom književnošću tako. Tko poznaje što iz starije naše knjige osim ono nekoliko specijalista? U školi se doduše čitalo nešto iz čitanke površno i preko volje, ali ponajviše se svatko zadovoljio s ono nekoliko nabubanih često netačnih podataka u školskim knjigama. Mi ne poznamo sami sebe i ne možemo da se ispravno procijenimo. Tu bi trebala da zahvati ruka umjetnika — ne kakvog službenog profesora! — pa da (možda uz savjet stručnjaka) probere iz svakog našeg književnog doba nešto, što je zanimljivo — a toga ima uvijek — i da nam to na zgodan i ukusan način donese. To bi bila svrha takvim književnim matinejama, koje bi morale znati odgojiti i privući publiku. Možda bi se ona isprva i nećkala, ali toga bi brzo nestalo. Svijet je željan znanja i ponajviše shvaća, da sam nema vremena, da si načini plan, po kom će se dotjerati. Zato je zahvalan svakome, koji mu donosi gotov plan, i ne da mu da taj plan propadne. Dokaz je tomu pučko sveučilište, koje je gotovo uvijek dupkom puno, a jednako i druga predavanja.

Možda bi bilo zgodno, da se već unaprijed udesi program za niz takvih književnih matineja, gdje bi na nekoliko novijih književnih struja i ličnosti došla po jedna starija. Moglo bi se nešto i pjevati (sjećamo se dubrovačkih kompozicija Širolinih, što ih je iznijela gđa Strozzi). A polje je vrlo široko, jer je sasvim neobrađeno: dubrovačka pa kajkavska knjiga, slovenski, srpski pa hrvatski lirici, ilirizam; romanca i balada; moderna itd. itd. Mogla bi se kadgod prirediti i matineja iz koje strane književnosti. Za objašnjenje mogao bi se eventualno držati i kratki uvod, ali vrlo kratak, najviše deset časaka, da se ne utuče interes publike.

Uostalom, čini se, da su oni najmlađi i jedini, koji su osjetili tu potrebu. Ne varam li se, njihova ideja »intimnog teatra« nikla je iz te potrebe. Žao mi je, što sam bio spriječen da ih čujem. Samo što su oni (kako je i pravo) htjeli prikazati publici sebe, dok bi ovakve književne matineje imale prikazati i njih i druge.

Kako bi bilo, da se o ovom poticaju malo razmisli?

Zagreb, 20. veljače 1923. **Slavko Ježić.**

BILJEŠKE

Nikola Kopernik. (O 450-godišnjici rođenja.) Može se bez pretjerivanja ustvrditi, da nijedan izum ili pronalazak nije uzbudio toliku revoluciju u svijetu ideja, koliko veliko Kopernikovo otkriće, koje je uistinu detronizovalo našu Zemlju s njezina tobože privilegovanog položaja u svemiru, ali za to je jednim udarcem raspršilo mnogobrojne predrasude i pogrešne astronomske sisteme, koji su se bili nagomilali kroz vijekove. Proučavajući pomno sve hipoteze o gibanju nebeskih tjelesa, koje su od Hiparha dalje bile nastale u znanstvenom svijetu, sakupi tako reći u sebi svu doonda poznatu astronomsku znanost i podvrgne je kritici svog oštrog uma. Uvjerivši se, nakon dubokog i svestranog proučavanja, o grješkama i manama starih sistema, na temelju znanstvenih eksperimenata, napiše svoje glasovito djelo »De revolutionibus orbium coelestium« 1543., kojim je posvema oborio dotadanji Ptolomejev sistem o nepomičnosti naše zemlje u svemiru i na taj način otkrio svijetu veliku istinu o kretanju zemlje i ostalih doonda poznatih planeta oko Sunca. Toliko više je znamenito to njegovo otkriće, što je on to sam svojom genijalnom intuicijom dokučio gotovo bez ikakvih astronomskih pomagala, koja onda nisu bila poznata svijetu.

Rođen 19. veljače 1473. u Torunju u Poljskoj, produži svoje nauke u Krakovu, gdje je slušao predavanja znamenitog učenjaka Brudzemskoga. Nakon toga ode na onda čuveno sveučilište u Padovu, gdje su većinom hrlili sa sjevera mnogi đaci željni nauke i gdje se još i danas čuva stolac, na kojemu je veliki astronom sjedio. Svršivši nauke bude imenovan profesorom matematike u Rimu, gdje se odlikovao

svojim zanimljivim predavanjima. No urođena mu nostalgija vukla ga je opet na sjever i on se 1503. vrati u domovinu. Tu se posvema odao astronomiji i završio nakon gotovo 40 godina neprekidnog rada i proučavanja svoje već spomenuto čuveno djelo, čije je izdanje ugledao tek na samrtničkoj postelji 23. maja 1543. u Warmiju, gdje ispusti svoj veliki duh.

Ime Nikole Kopernika pripada historiji svjetske civilizacije i sada, kad svi kulturni narodi s poštovanjem ne samo spominju. već ga i slave, i mi Hrvati, koji znamo i znali smo uvijek cijeniti sve velike ljude, koji su svojim genijem obasuli svijet tolikim sjajem, klanjamo se uspomeni velikog astronoma, toliko više, što je on bio grana velikog slavenskog plemena. **Stj. I.**

G. Stevan Bobčev. Prilikom 70-godišnjice. Dne 2. veljače proslavio je S. S. Bobčev bivši ministar i narodni poslanik, sveučilišni profesor i t. d. svoju 70-godišnjicu vrlog i zaslužnog života. Prije godinu i pol proslavila je bugarska kulturna i književna javnost 50-godišnji spisateljski jubilej g. Bobčeva na vrlo svečan način. Tada je bio još zdrav i čil, dok ga je sada već shrvala bolest uslijed teških političkih događaja, koje upravo preživljuje Bugarska. Turoban mu je bio jubilej, jer ga je počeo ostavljati vid i jer se nalazi i on među onim optuženim ministrima, kojima imade da sudi narodni veliki sud. No nadajmo se, da će on doskora ozdraviti i da će biti riješen od narodne optužbe u memorandumu, jer je on cijeli svoj život radio na slozi za sveslavenstvo, te je od uvijek osudjivao bratoubilačke ratove. Bobčev je bio bugarski poslanik za vrijeme prve balkanske vojne u Petrogradu, pa čim je buknuo bugarsko-srpski rat, on se odmah zahvalio i krenuo u domovinu, gdje je nastojao pomirljivo djelovati na razdražene duhove.

Bobčev je bio od prvog svog književnog i kulturnog rada od mladosti veliki slavenofil, te je propagirao u Bugarskoj t. zv. neoslavizam i pokrenuo i proveo u Sofiji g. 1910. prvi sveslavenski kongres, na kojem su svi Slaveni a i Hrvati sudjelovali. Bili su to slavni dani, koji su bili spojeni ujedno i sa velikim sletom bugarskih Junaka u Sofiji, kod kojih je također sudjelovalo sveslavensko a i hrvatsko sokolstvo. Jedino je to Bobčevu moglo poći za rukom, koji je proputovao i upoznao sve slavenske zemlje te posvuda imao velike osobne koneksije.

Posljednjih dvadeset godina posvetio je sve svoje sile Slavjanskom društvu u Sofiji, kojemu je predsjednik. gdje nastoji u društvenim edicijama Slavjanskom Glasu i Slavjanskom koledaru i Slavjanskoj biblioteci, da podržaje veze u bugarskom društvu sa svim slavenskim narodima. Prije tri godine osnovao je Bobčev u Sofiji Pučko sveučilište za političke i gospodarske nauke, gdje je on ravnatelj i glavni pokretač. Đaka je bilo u te tri godine već oko jedne tisuće a predavači su sami skoro sveučilišni profesori. koji imadu zadaću, da upute slušatelje u kulturne i književne te trgovačke prilike bliskog istoka, Balkana a poglavito Bugarske. Bobčev je lijepi niz godina i urednik pravničke revije Juridičeski Pregled, te je kao sveučilišni profesor napisao mnogo jurističkih djela, a poglavito veliko djelo: Istorija na starobugarsko pravo.

Bobčev je nekoliko puta posjetio Zagreb i Hrvatsku, te je prisustvovao otkriću Gajeva spomenika u Krapini. Napisao je opis tog puta u brošuri: Majski dani u Zagrebu, te drugu brošuru: Među hrvatskim borcima za narodna prava, u kojoj je prikazao naše tadanje političke prilike i sve naše stranke, nakon što je razgovarao sa prvacima sviju tadanjih političkih stranaka. Tako je govorio sa dr. Lorkovićem, od Pučke napredne stranke, dr. Starčevićem od Stranke prava, Stjepanom Radićem od Seljačke stranke te prvacima tadanje Narodne stranke, te dr. Vrbanićem od Nezavisne Obzorove stranke. Nakon što je Bobčev sa svima tima razgovarao o njihovim političkim ciljevima, koji su svi bili nadahnuti idejom za napredak i slobodu hrvatskog naroda, prikazao je i naše kulturne prilike i njihove prve zastupnike na polju znanosti i umjetnosti. Na koncu pak zaključuje g. Bobčev ovako: Takav narod, koji imade ovakove radnike i borce na polju nauke, umjetnosti i narodne politike, takav narod mora imati sjajnu budućnost. Badava se napinju svi neprijatelji da ga pobjede i unište. Zavjeti Gaja, Strossmayera i Jelačića su evangelij za Hrvatsku. S tim zavjetima i s novim talentima će Hrvatska da prebrodi sve Scile i Haribde, te će oživiti na snažan život.

Tako eto g. Bobčev o Zagrebu i Hrvatima, a i mi mu želimo, da doživi mirnu i lijepu starost u zadovoljstvu pobjede svojih sveslavenskih ideala. **Dr. Franjo Bučar.**

Dr. W. K. Röntgen. Nedavno je umro opet jedan veliki prijatelj čovječanstva, koji je svojim izumom mnogo koristio ljudstvu. To je bivši profesor na münchenskom sveučilištu dr. Wilhelm Konrad Röntgen, izumitelj tako zvanih X-zraka, koje su se po njemu prozvale Röntgenovim zrakama. Röntgen se rodio g. 1845. u Lennepu u Njemačkoj. Doživio je dakle veliku starost od 78 godina.

Poznate i čovječanstvu veoma korisne Röntgenove zrake imadu to svojstvo, da prodiru kroz sva tjelesa, pa se danas baš poradi toga svojega svojstva upotrebljavaju u lječništvu i u fizici. U liječništvu one daju dvojaku korist. Njima se služe liječnici u prvom redu kod dijagnoze pojedinih bolesti, a naročito, kad se radi o unutarnjim organima, o prelomu kosti, unutarnjih ozleda, tuberkulozi i t. d. Po tome se vidi, da su se te zrake vrlo mnogo upotrebljavale u vrijeme svjetskoga rata, gdje su učinile golemih usluga. Te zrake, ako se umjereno upotrebljavaju, djeluju povoljno na čovječji organizam, pa se i upotrebljavaju za liječenje nekih bolesti, naročito ženskih. — Predugo izlaganje čovječjega tijela tim zrakama postaje škodljivo. — I u fizici pokazale su te zrake naučenjacima posve nove vidike. O pojavama i djelovanju Röntgenovih zraka napisano je već do danas vrlo mnogo knjiga, a nema sumnje, da će na njima naučenjaci temeljiti još mnogo vrijednih i korisnih izuma. — Po tome ide pokojni dr. Röntgen u red onih ljudi, čije će ime i kasnija pokoljenja uvijek zahvalno spominjati.

Proslava tristapedesetgodišnjice Matije Gubca u Zagrebu obavila se u nedjelju dne 18. o. mj. u dvorani Hrvatskoga Sokola. Prof. Milan Ogrizović pročitao je ulomak iz romana A. Šenoe: »Seljačka buna«. a dr. Rudolf Horvat održao nakon toga predavanje o uzrocima i razvitku seljačke bune. Poslije toga pošla je povorka na Markov trg, gdje je na kući g. Maksimovića otkriveno novo poprsje Matije Gubca, koje su postavila »Braća hrvatskog zmaja«. — Isti je dan obavljena svečana proslava u Gornjoj Stubici, kamo je također bio otišao lijep broj zagrepčana. Ondje je održan čitav niz govora i predavanja. Tako je taj dan i u srcu Zagorja dostojno proslavljen.

Ispravi. Na str. 81. našega lista u pjesmi III. iz »Krapinskih elegija« u trećem retku druge strofe mjesto riječi gonih treba da bude gonit. Na str. 111. u pjesmi Franjevačka legenda u 1. retku druge kitice mjesto riječi obraća treba da bude braća.

Izdavači i vlasnici: Dragutin Nemet i drugovi.

Tisak »Tipografije« d. d., Zagreb.

Tisak »Tipografija« d. d., Zagreb.